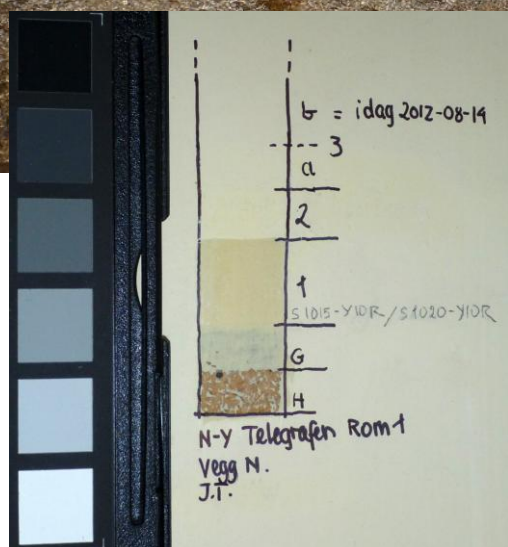

TELEGRAFEN I NY-ÅLESUND

RAPPORT EFTER FARVEARKEOLOGISK UNDERSØKELSE

13. til 20. august 2012

Sivilarkitekt Jens Treider

Rapport dato: 21. oktober 2012

TELEGRAFEN I NY-ÅLESUND.

RAPPORT EFTER FARVEARKEOLOGISK UNDERSØKELSE AV EKSTERIØR OG INTERIØR.

Feltarbeid utført i Ny-Ålesund 13. til 20. august 2012.

På oppdrag fra Kings Bay a.s., ved Rådgiver Andrine Kylling, har jeg i perioden 13. til 20. august 2012 gjort en farvearkeologisk undersøkelse av Telegrafhuset i Ny-Ålesund.

Rapporten består i en generell del og en dokumentasjonsdel.

- Den generelle del består bl.a. av historisk oversikt, omtale av undersøkelsene og forslag til valg av måter å gå frem på ved istandsettelse av huset.
- Dokumentasjonsdelen omfatter farveskjema for de avdekningsprøvene som er utført. Farveskjemaene viser de forskjellige bygningselementenes farvelag så langt de er avdekket ved undersøkelsene men også andre observasjoner som er gjort under dette arbeidet. På bakgrunn av undersøkelsene har jeg satt opp en oversikt over husets utviklingshistorie gjennom driftsperioden, inkludert enkle skisser av utviklingen av planløsningene. Det er også vedlagt en forenklet oppmåling av huset utvendig, registreringsskisser for eksisterende inventar, av spor vi har sett m.v. og som egentlig ikke var del av oppdraget nu.
- Alle fotografier som er tatt under undersøkelsene, er allerede blitt overført til oppdragsgiver ved rådgiver 21. august 2012, men kan kopieres og sendes pånytt som sikkerhetskopi.

1. Innledende kommentarer.

Telegrafen er slik den står i dag, et lite og beskjedent hus som ikke utmerker seg på noen spesiell måte. Det ligger noe skjernet for dagens liv og virksomhet i Ny-Ålesund, litt "i bakgården," for å si det på en annen og mer billedlig måte. Nysgjerrigheten vekkes imidlertid raskt, når en hører at "ingen" har vært inne i huset etter 1965, selv om det selvfølgelig ikke helt er tilfellet.

Like fullt tar man et langt skritt tilbake i tid, når en går inn gjennom inngangsdøren, egentlig omtrent 50 år. Rommene gir helt inntrykk av at det hele er forlatt slik huset og alle rommene stod da man hadde demontert alle radioer og andre teletekniske apparater, og ryddet seg ut for siste gang. Dette gir et tidsbilde som er svært spennende, for nettopp "vår nære fortid" er utrolig utsatt for å bli fjernet fullstendig fra hus ved at de til stadighet skal pusses opp, moderniseres og bygges om. Det er noe som foregår nær sagt kontinuerlig i de fleste hus, og Telegrafens selv er et godt eksempel på det: Det kan lett pekes på i alle fall tre gjennomgripende ombygninger og i tillegg ytterligere (minst) to mindre, på under 45 år. Bare det, at her ble drift og bruk av huset brått stoppet i 1964-65 for siden ikke å bli gjenopptatt.

I tillegg til å gi dette så verdifulle tidsbilde fra femti år tilbake rent bygningsmessig, er det i dag bevart en rekke skap og innredninger, ned til gardiner på ”spirolux”-oppheng, egenproduserte skyvedører og møbler, kjøkkeninnredninger o.a. som tilfulle viser en grad av selvhjulpenhet i et arktisk gruvesamfunn, som trolig savner sidestykke. Som et annet eksempel på dette uten direkte tilknytning til selve Telegrafan, kan nevnes at det oppe i gruveområdet sågar finnes en selvgjort elektrisk varmeovn, med elektrisk motstandstråd viklet rundt to ildfaste Borgestad-sten. Denne historien må det være av største viktighet å kunne bevare og formidle!

Det er derfor ikke til å undres over, at jeg gjennom arbeidet med Telegrafan har blitt svært glad i huset slik det står i dag. Jeg synes rett og slett at dette huset ikke er mindre viktig i nasjonal sammenheng, enn for eksempel Observatoriet i Oslo som etter istandsettelsen nu trolig har en form for ”stjernestatus” i restaureringssammenheng. Dette selv om Telegrafan lett kan sies å representere ”den andre enden av scalaen” for status og verdighet: Et traust og unnselig arbeidshus uten ”de store ord”, beliggende langt utenfor allfarvei og i nasjonens ytterste periferi.

Anbefalinger og forsøk på konklusjoner.

På bakgrunn av dette, vil jeg sterkt anbefale at huset taes mest mulig vare på slik det står i dag og slik det viser ”sluttproduktet” av husets utvikling og bruk som telegrafstasjon. I så måte er jeg langt på vei enig i den konklusjon Siri Hoem gjør i sin rapport fra november 2011, ”Den gamle telegrafan Ny-Ålesund”.

Jeg anbefaler at huset settes i stand ved nødvendige reparasjoner i konstruksjoner og innvendige overflater ved bruk av samme typer materialer som var brukt tidligere, d.v.s. for det meste huntonit for interiørene.

Hvis denne anbefalingen etterkommes, er det to muligheter som i så fall må vurderes hva maling og farvevalg angår:

- Farvesettingen kan velges slik jeg har dokumentert fargene på det første farvelaget som finnes på huntonitkledningene, altså fra tiden etter flyttingen i 1946 og trolig noen år senere enn dette.
- Farvesettingen kan også velges slik rommene er malt i dag, d.v.s. at man her faktisk velger rommenes eksisterende farver. Dette vil vise telegrafens siste utgave som derfor er helt samsvarende med interiørdetaljene ellers. Det er altså ikke snakk om noen form for ”tilbakeføring”, men en ren istandsettelse av siste og fortsatt eksisterende situasjon. Dette vil være den måten man på aller mest gjennomførte vis kan fremvise og formidle et tidsbilde som går svært langt i å unngå kompromisser og usikkerheter om de faktiske forhold på et annet, et valgt, gitt tidspunkt. Dette sluttproduktet er ikke mindre viktig enn de andre tidspunktene som kan velges, og det vil på beste vis dertil passe sammen med det radiotekniske utstyret Norsk Telemuseum har og som ble brukt her og som ønskes tilbakeført.

Jeg er helt altså helt enig med Siri Hoem når hun mener at en tilbakeføring av huset til 1946 vil medføre at vesentlige deler av husets historie i så fall blir fjernet. Hvis derimot huset faktisk blir bevart helt slik det står idag, vil Kings Bay a.s. ha muligheten for å vise huset slik det ble brukt ”til siste slutt”. Alle perioder i husets driftstid som telegrafstasjon og som ikke allerede tidligere er fjernet eller endret, vil da kunne formidles.

Ved dette alternativ blir det heller ingen større inngrep eller endringer i huset. Noen reparasjoner må utføres etter taklekkasjer. En del linoleumsgulv som er fjernet, bør legges pånytt over ullpapp. Som sedvanlig har jeg ikke avlest ved NCS-koding stort flere farvelag enn de eldste, så en gjennomgang av dette må utføres. I bevarings-sammenhenger er det ikke helt vanlig å ende opp med en slik anbefaling, om å gjenta siste farvelag av flere ved en restaurering. Forholdene her tilsier like fullt at dette må vurderes nøye. En av de positive sidene er at vegger som eventuelt er uten skader i dag, kan få stå uten ny overmaling. Dette er utvilsomt en fordel, da flere malingslag alltid er utsatt for at spenninger som oppstår mellom eksisterende malingslag og nye overmalinger, kan være årsak til krakeleringer og sågar nye avflakninger. Dette ikke minst gjelder dette der hus blir stående uoppvarmet. (Se mer om dette under.)

Hvis denne anbefalingen følges, bør også husets utvendige farve vurderes på samme måte. I så fall bør dagens blå farve opprettholdes og med hvite detaljer. Jeg kan evt. anbefale at det gjøres en ytterligere granskning av de siste blå farvelagene, for evt. å se om det kan slås fast om huset er oppmalt etter at stasjonen ble lagt ned. I og med at disse blå farvelagene er såpass like, er dette likevel ikke av aller største viktighet.

Jeg anbefaler på denne bakgrunn, at sterkt at siste alternativ vurderes og velges.

2. En meget kort historisk oversikt.

Det er opprinnelig bygget i 1918 for å huse telegrafstasjonen som skulle betjene kulldriften som for alvor kom i gang i 1917, for Kings Bay Kull Compagni A/S. Det var bygget nede i kaiområdet. Driften av radiostasjonen kom i gang i 1919.

Huset er påbygget i 1935-1936. Kulldriften var stanset i 1929, men ny virksomhet var under oppstart. Utvidelsen kan muligens ha sammenheng med at fiskemottak og hoteldrift på denne tid ble etablert og forsøkt drevet her.

Under krigen var Ny-Ålesund evakuert og ingen virksomhet fantes her. Etter krigen ble ny kullgruvedrift igangsatt. I 1946 ble huset flyttet til sin nuværende posisjon, nærmere Direktørboligen og der administrasjonen hadde sine kontorer. Antall farvelag i interiørene tilsier at de fleste rommene ble kledd med huntonitplater slik vi ser dem i dag, bare få år etter flyttingen.

To mindre mindre påbygg og endringer i planløsningen fant sted i perioden frem til ca. 1964, da telegrafstasjonen ble lagt ned. All virksomhet i forbindelse med selve kulldriften ble endelig lagt ned i 1965. Etter dette har huset stått så godt som urørt. Den tekniske apparatur ble demontert og befinner seg på Norsk Telemuseum.

Telegrafstasjonen, Ny-Ålesund radio, ble eiet og driftet av Kings Bay Kull Comp. A/S mens Telegrafverket holdt apparatur og holdt årlige revisjoner. Huset var også bolig for telegrafisten gjennom i alle fall det meste av driftsperioden.

Jeg viser ellers til Norsk Telemuseums prosjektbeskrivelse for ”TELEGRAFEN”, Ny-Ålesund radio Svalbard, datert februar 2008, av David Brand. Alle planskissene i nærværende rapport er basert på hans forenklete oppmålingstegning datert 20.05.1996.

Noen spesielle hendelser fra Telegrafens virksomhet:

- Stasjonen er helt sentral ved Roald Amundsens flyvning mot Nordpolen i 1925, og sendte ut meldingen om at alle har returnert i live da de endelig dukket opp etter flere uker.
- Den var like sentral da Amundsen fløy over Nordpolen i 1926. Kontakten med luftskipet Norge N1 ble opprettholdt til de var minst 500km. forbi polpunktet.
- Stasjonen var sentral også da Nobile dro til Nordpolen i 1928 med luftskipet Italia, og da han havarerte i Isen nord for Svalbard. En meget omfattende, internasjonal redningsaksjon fant sted og ble også delvis koordinert fra Ny-Ålesund radio.
- Stasjonen formidlet nyheten om gruveulykkene, og telegrammet fra stasjonen om ”Kings Bay-ulykken” 5. november 1962 finnes i arkivene til Norsk Telemuseum. Denne hendelsen er som kjent meget sentral i norsk politisk virkelighet fra etterkrigstiden

I tillegg har telegrafstasjonen gjennom alle årene med virksomhet her vært gruvesamfunnets eneste kontakt med omverdenen gjennom vintermånedene, da man ellers var helt avsondret fra verden omkring. Den har således vært av avgjørende betydning for liv og virksomhet her oppe.

3. Formell status og eierskap.

Som ett av husene på Svalbard og som er eldre enn 1945, er Telegrafan fredet.

Huset inngår i den nasjonale verneplan for telekommunikasjon, ”Historiske linjer – Verneplan for Telenors bygninger og installasjoner”, fra 1997.

Det inngår dertil i Forvaltningsplanen for Ny-Ålesund fra 2008, Sysselmannen på Svalbard og Kings Bay a.s.

Telegrafan eies av Kings Bay a.s.

4. Kort omtale av undersøkelsene i august 2012.

Oppdraget bestod i en farvearkeologisk undersøkelse av huset utvendig og innvendig for å komme frem til et forslag til farvesetting. Det vil i praksis også tilsi at det gies en anbefaling om hvilken tidsepoke man skal gjenskape ved behandlingen av både interiørene så vel som eksteriøret.

Jeg har gjort farveavdekninger ved farvetrappetråd med dette på de bygningsdelene som syntes viktigst og i et representativt utvalg. Det var ikke mulig å komme gjennom og få dokumentert *alle* elementene i alle rom på den klart avgrensede tid som var til rådighet for feltarbeidet. Det omfanget som ble utført synes å gi meget klart grunnlag for anbefalingene jeg har gitt over. Hva jeg skulle anbefale har utvilsomt blitt ”modnet” over den tid som er gått fra undersøkelsene til rapporten nu skrives. De er egentlig anbefalinger som trolig svært sjelden kommer til uttrykk i bevaringssaker, men de synes like fullt ganske naturlige i tilfellet med Telegrafan, ved grundig gjennomtenkning. Det har tross alt gått hele femti år siden siste gang noen endret noe som helst i huset, i seg selv sjeldent nok.

Farveavdekningene er utelukkende gjort ved skarpslepen skalpell og uten bruk av malingsfjerning. Prøvene er rensset ved bruk av vanlig viskelær for blyant. Resultatene er ført inn i et farveskjema med tekst, koder for første, d.v.s. eldste farvelag og evt. også andre som synes av interesse. De er dokumentert ved foto, og med en standard farveguide innfotografert slik at avvik i farvetoner kan vurderes og ved behov justeres inn ved trykking og lignende.

Kameratype: Panasonic DMC-FT3. Farveavdekninger fotograferes ved bruk av blitz.

Farveguide: Colorchecker x-rite, passport.

Avlesning av farvene er gjort ved bruk av hodelykt med led-pærer, Led-lenser.

Koding av farver er gjort i NCS-systemet i slikt lys.

Det er viktig å huske på at de fleste malingslagene i huset består av linoljemaling. Slik maling gulner til dels kraftig overtid hvis de står mørkt eller tildekket. Dagens overflater i Telegrafan har stått i lyset og har (- i alle fall mot slutten av sommeren i polare strøk...!) riktig farvetone slik de skal, mens nye, ”ferske” avdekningsprøver kan ha en stor farveendring på grunn av denne oljegulningen. Se mer om dette i den generelle orienteringen som er vedlagt, om ”Feilkilder”. Dette er også angitt i en del av farveskjemaene, men ikke konsekvent. Ved uttak av farver for ny oppmaling, og som har stått tildekket, må malingslaget få stå eksponert for lys, ofte flere måneder, før den riktige farvetonen egentlig kan avleses.

I farveskjemaene er tatt inn korte beskrivelser av hva farven er lagt på, underlaget, eventuelle grunder o.a. som det har vært mulig å finne ut av. Det malingslaget, det farvelaget, som er eldst er i alle tilfelle markert som Lag 1. Er det avdekket farvelag som har vært påført i to eller flere lag som del av samme malerbehandling, er de betegnet med en

tilleggsbokstav A, B osv. hvor A betegner det første laget eller påføringen, B det neste evt. toppstrøket som har stått synlig. Det malingslaget som står synlig ved farveundersøkelsen er betegnet med "Farve idag".

På farveskjemaene er det i tillegg tatt inn en del bilder og beskrevet spor som er funnet, forhold av interesse m.v.. Bilder og bildetekster er derfor viktige deler av den samlede rapport, og jeg viser til disse.

Viktig:

Det er vanlig å følge opp en slik farveundersøkelse med en oversikt eller opplisting av en anbefalt farvesetting av eksteriøret og i de forskjellige rommene. Dette ble for eksempel gjort for Direktørboligen. Det kan i tilfelle Telegrafens synes rasjonelt og riktig at dette først gjøres etter at oppdragsgiver har endelig fastsatt prinsippet for istandsettelsen, d.v.s. om hvilken epoke huset nu ønskes henført til: 1946, omkring starten av 1950-årene med nye huntonitplater i interiørene, eller huset slik det stod ved avslutningen av driftsperioden, første del av 1960-årene, slik jeg anbefaler nu. Rapporten omfatter derfor ikke noen slik gjennomgang.

Både de opprinnelige farver som først ble malt på de nyoppsatte huntonitplatene og de farvene som stod synlig da Telegrafens ble lagt ned, fremkommer av farveskjemaene. Avdekningsprøvene står synlige i huset utvendig og innvendig. P.g.a. en stor grad av oljegelning på de første farvelagene, må farveprøvene uansett stå eksponert for lys slik at gulningen bleknes, før endelig farvekode kan avleses.

5. Kort om eventuell ny malerbehandling

Det er ganske mye flakende og flassende maling i rommene i huset idag. En av årsakene til dette er at huset har stått tomt og uoppvarmet gjennom så mange år. Det er dertil noen ganske interessante og tildels uvanlige bygningsskader å se i huset, skaller som trolig sjelden sees i særlig utpreget grad. Det er delvis p.g.a. stedets spesielle beliggenhet på nær 80grader nordlig bredde og til dels svært eksponert for drivsne og andre værmessige påkjenninger, og delvis fordi huset har stått så lenge urørt og uten vedlikehold. Utover skadene etter taklekkasjene, er de fleste ikke av særlig alvorlig art og kan så vidt jeg forsår utbedres relativt enkelt.

Ved ny oppmaling av rommene må det taes lærdom av de skadene vi ser har oppstått. Kings Bay a.s. må vurdere om huset skal stå uoppvarmet gjennom vinteren. Jeg kan ikke anbefale det, fordi de malte overflatene trolig etter relativt kort tid kan risikere å få tilbake de samme typer skader som vi ser i huset idag, med flakende maling på vegger og i himlinger o.a. Konkrete måter for nymaling av platekledningene må vurderes sammen med en kompetent maler, som har lang erfaring med huntonitkledninger. Så langt jeg kan råde om dette, er spesielt tre forhold av stor viktighet:

- Huset bør stå med noe oppvarming hele året. Det behøver langt ifra å være noen vanlig romtemperatur, men antakelig for eksempel 8 til 10 grader C. som et minimum. Ved dette holdes også klimaet i rommet på et akseptabelt nivå.
- Ny maling bør skje med linoljemaling, som ikke gir spesielt store spenninger mot eldre malingslag. I prinsippet skal det strykes så tynt som mulig og med så få lag ny maling det er akseptabelt: Helst kun underbehandling av steder med skader og avflakninger og ett dekkende strøk, om mulig. Hvis huset skal stå uoppvarmet, er dette av aller største viktighet.
- Malinger på plastbasis, akryl-malinger og lignende må overhode ikke benyttes.

I tillegg vil jeg anbefale at de vegger som er uten, eller også nesten uten skader, ikke overmales pånytt, hvis min anbefaling følges. Dette er i så måte autentiske overflater som godt skal stå selv om noen mindre skrammer eller slitemerker finnes – de er spor etter de opprinnelige brukerne og den opprinnelige virksomheten! Dette er noen steder også anbefalt i farveskjemaene. Dette gjelder for eksempel rust dom trekker gjennom maling fra spiker i platekledningene, og gir et interessant bilde av å leve og arbeide her oppe i nord. Dette bør imidlertid utvilsomt diskuteres nøyere på stedet.

Denne anbefalingen har også en viktig teknisk side, ved at maling som har stått godt til nu, ikke risikerer å flake opp ved ny overmaling, som anført over. Endel skader som er skjemmende, kan som regel med meget godt resultat utbedres ved lett retusjering.

6. Tekniske installasjoner og møbler med mer.

Det finnes en del panelovner, sikringsskap og lamper med mer i huset idag. Det er også en del løse gjenstander. Dette er viktige gjenstander å ta vare på, da de stammer fra de samme tidsepoker som huset og interiørene selv. Ved formidling av huset, blir dette svært viktige, historiefortellende detaljer, som i sterk grad vil bidra til å gi huset et autentisk og troverdig preg.

- Rustne panelovner kan slipes og males opp – de behøver jo ikke komme i drift pånytt!
- Benker med huntonitplater eller linoleum kan istandsettes og brukes som tidligere – for eksempel under radioapparatene, slik det fremgår av fotografiene som finnes også fra interiørene før nedleggelsen.
- Hvor det ikke varmalt bak apparaturen bør det ikke males pånytt nu – de samme radioapparatene som skal tilbakeføres til huset, vil pånytt dekke slike flekker.
- Ødelagte el-kabler som kuhloledninger o.a. er brannfarlige og må trolig i prinsippet skiftes – men kan vurderes å bli liggende mens nye og evt. skjulte ledninger kan føres frem til nødvendige lyskilder, brytere o.a. Dette må vurderes på stedet, men slikt har vært gjort med hell (- for eksempel i Folkemuseets prosjekt bygården Wesselsgate 15 på Bygdø, ”OBOS-gården).

Vær derfor svært forsiktig med opprydding og hva som kastes ut av huset. Ikke sjelden forstår man hva som er kastet litt for sent.

Kilder:

- Gamle bilder er fra Kings Bay a.s.' arkiv
- Adolf Hoel: Svalbard I, II, III. Oslo 1967
- Norsk Telemuseum, David Brand: "TELEGRAFEN". Ny-Ålesund radio Svalbard. Prosjektbeskrivelse Februar 2008.